

สรุปกฎสนธิ (เฉพาะศัพท์ในแบบ)

๑. ส ร ส น ธิ *

โลปสรสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
• ลบสระหน้า (สระหลังของศัพท์หน้า เรียกว่า สระหน้า สระหน้าของศัพท์หลัง เรียกว่า สระหลัง เช่น ยสฺสอ-อินฺทริยานิ yassa-indriyani)				
สระหน้าเป็น รัสสระ	สระหลังเป็น ทีฆะ หรือมีพยัญชนะสังโยค	ลบสระหน้า		โนหิ-เอตฺ สนธิเป็น โนหตฺ สมฺตฺ-อายุสฺมา สนธิเป็น สมตฺตายสฺมา ยสฺส-อินฺทริยานิ สนธิเป็น ยสฺสอินฺทริยานิ
สระทั้งสอง เป็น รัสสระ มีรูปเสมอกัน (คือเป็น อ อิ อุ เหมือนกัน)		ลบสระหน้า แล้วทีฆะสระหลัง		ตตฺร-อัยฺ เป็น ตตฺรายฺ
สระทั้งสอง เป็น รัสสระ มีรูปไม่เสมอกัน		ลบสระหน้า ไม่ทีฆะสระหลัง (หรือทีฆะก็ได้ ^๑)		จตฺตฺหิ-อปาเยหิ เป็น จตฺตฺหปาเยหิ ; ตตฺร-อิมฺ เป็น ตตฺริเม^๑
สระหน้าเป็น ทีฆะ	สระหลังเป็น รัสสระ	ลบสระหน้า แล้วทีฆะสระหลัง		สทฺธา-อิธฺ เป็น สทฺธีธ
• ลบสระหลัง (สระหน้า สระหลัง ทั้ง ๒ นี้ ต้องไม่มีพยัญชนะคั่น จึงลบสระได้ ถ้ามีพยัญชนะคั่น ลบไม่ได้ - สโ ส อีลฺวา)				
สระทั้งสอง มีรูปไม่เสมอกัน		ลบสระหลัง		จตฺตฺาโร-อิมฺ เป็น จตฺตฺาโรเม กิณฺนุ-อิมฺา เป็น กิณฺนุมา ; วิ-อติกฺกโม เป็น วิตฺกฺกโม^๑
นิกค หิตอยู่หน้า	สระอยู่หลัง			อภินฺนํ-อิตฺติ เป็น อภินฺนํนฺนฺติ (แล้วแปลงนิกคหิตเป็น น)

อาเทศสรสนธิ

• แปลงสระหน้า				
อิ เอ, อุ โอ อยู่หน้า	สระอยู่หลัง	แปลง อิ เอ เป็น ย แปลง อุ โอ เป็น ว (เฉพาะ อิ ถ้ามีพยัญชนะซ้อนกัน ๓ ตัว ให้ลบพยัญชนะที่มีรูปเหมือนกันได้ตัวหนึ่ง)	เต-อสฺส เป็น ตฺยสฺส เต-อหฺ เป็น ตฺยาหฺ เม-อัยฺ เป็น มฺยายฺ ปฏฺิสฺนฺฐารวฺตฺติ-อสฺส เป็น ปฏฺิสฺนฺฐารวฺตฺยสฺส อคฺคิ-อาคารฺ เป็น อคฺคฺยาคารฺ	พหุ-อาพาโร เป็น พหฺวพาโร จกฺขุ-อาปาถฺ เป็น จกฺขฺวาปาถ อลฺโข-อสฺส เป็น อลฺขฺวสฺส
• แปลงสระหลัง				
สระอยู่หน้า	สระหลังเป็น เอ แห่ง เอว ศัพท์	แปลง เอ เป็น ริ (แล้วรัสสระสระหน้า)	ยถา-เอว เป็น ยถฺริว	ตถา-เอว เป็น ตถฺริว

^๑ ตามวิธีใช้อักษรในภาษามคธ ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ทรงแนะนำไว้ในข้อ ๑๙ ว่า “บทหรือศัพท์ที่เป็นโลปสรสนธิ เมื่อลบสระตัวหนึ่งเสียแล้ว **จักทีฆะสระที่เหลือ** ยกเลิกแบบว่า สระสั้น มีรูปไม่เสมอกัน เข้าสนธิ **ไม่ทีฆะ**” เช่น ตตฺร-อิมฺ เป็น **ตตฺริเม** (เป็นรัสสระ รูปไม่เสมอกัน ลบสระหน้าแล้ว ก็ทีฆะได้), วิ-อติกฺกโม เป็น **วิตฺกฺกโม** (สระทั้ง ๒ มีรูปไม่เสมอกัน ลบสระหลังแล้ว ก็ทีฆะได้)

อาคมสรสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
โอ อยู่หน้า	พยัญชนะอยู่หลัง	คัพทหลัง	ลบ โอ แล้ว ลง อ อาคม (มีพยัญชนะคือ ส คั่น ลบสระได้? - ส <u>โอ</u> ส <u>อี</u> ลวา)	โส-สีลวา เป็น <u>ส</u> สีลวา เอโส รมโม เป็น <u>เอ</u> ส รมโม (ศัพท์ที่สนธิไม่จำเป็นต้องเขียนติดกันเสมอไป)
อ อยู่หน้า			ลบ อ แล้ว ลง โ อ อาคม	ปร-สหัสส์ เป็น <u>ป</u> โรส <u>ห</u> สส์ สรท-สต้ เป็น <u>สร</u> ท <u>ห</u> สต้

วิการสรสนธิ

• วิการสระหน้า	เมื่อลบสระหลังแล้ว	วิการ อิ เป็น เอ, วิการ อุ เป็น โอ	มุ ^{นิ} -อาลโย เป็น มุ ^{เน} ลโย	สุ-อตถิ เป็น <u>ส</u> อตถิ
• วิการสระหลัง	เมื่อลบสระหน้าแล้ว		มาลุต-อิริต้ เป็น <u>มา</u> ล <u>ุ</u> เท <u>ริ</u> ต้ น-อุเปติ เป็น <u>น</u> อ <u>ุ</u> เป <u>ติ</u>	พนรุสส-อิวั เป็น <u>พ</u> น <u>ร</u> ุ <u>ส</u> เส <u>ว</u> อุทกั-อุมิกชาต้ เป็น <u>อุ</u> ท <u>ก</u> อ <u>มิ</u> ก <u>ช</u> า <u>ต้</u>

ทีฆสรสนธิ

• ทีฆะสระหน้า	เมื่อลบสระหลังแล้ว	ทีฆะสระหน้า	กิสฺ-อิธ เป็น <u>ก</u> ิสฺ <u>ธ</u>	สาธฺ-อิติ เป็น <u>ส</u> า <u>ธ</u> ติ
[สระอยู่หน้า]	พยัญชนะอยู่หลัง		มุ ^{นิ} -จเร เป็น <u>มุ</u> น <u>ิ</u> <u>จ</u> เร	
• ทีฆะสระหลัง	เมื่อลบสระหน้าแล้ว	ทีฆะสระหลัง	สทธา-อิธ เป็น <u>ส</u> ท <u>ธ</u> อิ <u>ธ</u>	จ-อุภย เป็น <u>จ</u> อ <u>ภ</u> ย

รัสสรสนธิ

[สระอยู่หน้า]	พยัญชนะ หรือ เอ แห่ง เอว อยู่หลัง	รัสสะสระหน้า	โกวา <u>ท</u> ิ-นาม เป็น <u>โก</u> วา <u>ท</u> ิ <u>น</u> าม ยถา-เอว เป็น <u>ย</u> ถ <u>า</u> <u>เอ</u> ว
---------------	-----------------------------------	--------------	--

๒. พ ย ัญ ช น ส น ธิ

โลปพยัญชนสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
เมื่อลบสระหลัง	ที่มีนิคหิตอยู่หน้าแล้ว	ถ้ามีพยัญชนะซ้อนกัน	ลบพยัญชนะได้ ๑ ตัว	เอวั-อสส เป็น <u>เอ</u> วั <u>ส</u> ปุ ^ฝ ปุ ^ฝ -อสสา เป็น <u>ปุ</u> ปุ ^ฝ ปุ ^ฝ ส <u>า</u>

อาเทศพยัญชนสนธิ

เมื่อทำ <u>ติ</u> เป็น <u>ตย</u> แล้ว	สระอยู่หลัง	แปลง ตย เป็น <u>จ</u> จ	อิต <u>ติ</u> -เอวั เป็น <u>อ</u> ิ <u>จ</u> เจ <u>วั</u> ป <u>ติ</u> -อ <u>ุต</u> ต <u>ริ</u> ต <u>ริ</u> ว <u>า</u> เป็น <u>ป</u> จ <u>จ</u> อ <u>ุต</u> ต <u>ริ</u> ต <u>ริ</u> ว <u>า</u>
---------------------------------------	-------------	-------------------------	--

-	แปลงพยัญชนะเหล่านี้บ้าง บางศัพท์	แปลง ค เป็น ก แปลง ช เป็น ย แปลง ต เป็น ก จ ฎ ฐ แปลง ตต เป็น ตร แปลง ท เป็น ต แปลง ฐ เป็น ท ห แปลง ป เป็น ผ แปลง ย เป็น ก ข แปลง ร เป็น ล แปลง ว เป็น พ	ค > ก เช่น กุ ล ปโค > กุ ล ปโก ต > ก เช่น นิ ย โต > นิ ย โก ต > ฎ เช่น ท ก กต์ > ท ก กฏ์ ตต > ตร เช่น อ ต ตไซ > อ ต ตรไซ ธ > ท เช่น เอ ก -อ ธ -อ ห > เอ ก มิ ท า ห (เมื่อมี <i>เอก</i> อยู่หน้า) ธ > ห เช่น สา ธ -ท ส สนิ > สา ห ท ส สนิ ย > ก เช่น ส ย > ส ก ร > ล เช่น มหา ร าโร > มหา ล าโร อภิ > อพภ เช่น อ ภ ิ-อ ค คจฉติ > อ พ ภ ค คจฉติ อธิ > อขม เช่น อ ธ ิ-อ ก าโส > อ ข โ ม กา ส อ อ ธ ิ-อ ค มา > อ ข ม ค มา อว > โอ * เช่น อ ว -น ท ธา > อ โ น ท ธา * อาเทสเป็นสระ? ปติ > ปจจ เช่น ป ติ -อา ค มิ > ป จ จ า ค มิ	ช > ย เช่น นิ ช > นิ ย ต > จ เช่น ภา ต > ภา จ โจ ต > ฐ เช่น คน ต พ พ > คน ฐ พ พ ท > ต เช่น ส ท โค ท > ส ค โค ต ป > ผ เช่น นิ ป ต ติ > นิ ป ผ ต ติ ย > ช เช่น ค ว โย > ค ช โย ว > พ เช่น ก ว โต > ก พ โต (ซ้อน พ)
อภิ อยู่หน้า อธิ อยู่หน้า อว อยู่หน้า ติ ของ อติ ปติ อิติ อยู่หน้า	สระอยู่หลัง สระอยู่หลัง พยัญชนะอยู่หลัง สระอยู่หลัง	แปลง อภิ เป็น อพภ แปลง อธิ เป็น อขม แปลง อว เป็น โอ * แปลง ติ เป็น จ (ซ้อน จ)		

อากมพยัญชนสนธิ

-	สระอยู่หลัง (ศัพท์หลังขึ้นต้นด้วยสระ)	ลงพยัญชนะอากม ๘ ตัว คือ ย ว ม ท น ต ร ฬ (วรรค-อวรรค: ต ท น ม - ย ร ว (ท) ฬ)	ยถา-อิห เป็น ยถายิห ครุ-เอสสติ เป็น ครุเมสสติ อิโต-อายติ เป็น อิโตนายติ สพภิ-เอว เป็น สพภิเรว	อุทิกขติ เป็น วูทิกขติ อตต-อตโธ เป็น อตตทตโธ ตสมา-อิห เป็น ตสมาติห ฉ-อายตน์ เป็น ฉพายตน์
		ลง ห อากม	สุ-อุชु เป็น สุหุชु	สุ-อฏฐิต์ เป็น สุฏฐิต์

สัญญะพยัญชนสนธิ

-	[พยัญชนะอยู่หลัง]	ซ้อนพยัญชนะที่มีรูปเหมือนกัน หรือที่มีรูปไม่เหมือนกัน (พย.ที่ ๑ ซ้อนหน้า พย. ที่ ๑ และ ๒ ในวรรคเดียวกันได้ พย.ที่ ๓ ซ้อนหน้า พย. ที่ ๓ และ ๔ ในวรรคเดียวกันได้ พย.ที่ ๕ ซ้อนหน้า พย. ในวรรคเดียวกันได้ทุกตัว (ยกเว้น ง ซ้อนหน้าตนเองไม่ได้) พยัญชนะอวรรค ๓ ตัว คือ ย ล ส ซ้อนหน้าตัวเองได้)	อิธ-ปโมทติ เป็น อิธปโมทติ จาตุ-ทลี เป็น จาตุททลี จตตาริ-ฐานานิ เป็น จตตาริฏฐานานิ เอโสว-จ-ฉานผล เป็น เอโสวจขุฉานผล
---	-------------------	---	--

๓. นิคคหิตสนธิ

โลปนิกคหิตสนธิ

ศัพท์หน้า	เงื่อนไข	ศัพท์หลัง	การกระทำ	ตัวอย่างศัพท์
นิคคหิตอยู่หน้า	สระหรือพยัญชนะอยู่หลัง [=ต้องมีคำอื่นอยู่หลัง]		ลปนิกคหิต	ตาส์-อหฺ เป็น <u>ตาส</u> หฺ วิหฺนฺ-อคคฺ เป็น <u>วิหฺน</u> คคฺ อริยสจฺจานํ-ทสสนํ เป็น <u>อริยสจฺจ</u> านทสสนํ พฺพุธานํ-สาสนํ เป็น <u>พฺพุธา</u> นสาสนํ

อาเทศนิคคหิตสนธิ

นิคคหิตอยู่หน้า	พยัญชนะอยู่หลัง	แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุวรรรค (ของพยัญชนะตัวนั้น)	ง เช่น เหว-โห เป็น <u>เหวง</u> โห ญ เช่น ธมฺม-จเร เป็น <u>ธมฺม</u> จเร ณ เช่น สฺ-ฐิติ เป็น <u>สณ</u> ฐิติ น เช่น ตํ-นิพฺพุตํ เป็น <u>ตณ</u> นิพฺพุตํ ม เช่น จิรฺ-ปวาสํ เป็น <u>จิม</u> ปวาสํ
	เอ หรือ ห อยู่หลัง	แปลงนิคคหิต เป็น <u>ณ</u>	ปจฺจตตํ-เอว เป็น <u>ปจฺจตตณ</u> เอว ตํ-เอว เป็น <u>ตณ</u> เอว (ซ้อน <u>ณ</u> หน้า <u>ณ</u> ด้วย) เอว-หิ เป็น <u>เอวณ</u> หิ ตํ-หิ เป็น <u>ตณ</u> หิ
	ย อยู่หลัง	แปลงนิคคหิตกับ ย เป็น <u>ณณ</u>	สฺ-โยโค เป็น <u>สณณ</u> โยโค
	ล อยู่หลัง	แปลงนิคคหิตเป็น <u>ล</u>	ปฺ-ลึงค์ เป็น <u>ปุล</u> ลึงค์ ตํ-ลกฺขณา เป็น <u>สล</u> ลกฺขณา
	สระอยู่หลัง	แปลงนิคคหิตเป็น <u>ม</u> หรือ <u>ท</u>	ตํ-อหฺ เป็น <u>ตม</u> หฺ เอตํ-อโวจ เป็น <u>เอตท</u> โวจ

อาคมนิคคหิตสนธิ

[รัสสระอยู่หน้า]	สระหรือพยัญชนะอยู่หลัง [=ต้องมีคำอื่นอยู่หลัง]	ลงนิคคหิตอาคม	จกฺขุ-อุทปาติ เป็น <u>จกฺขุ</u> อุทปาติ อว-สิโร เป็น <u>อว</u> สิโร (ศัพท์ที่สนธิไม่จำเป็นต้องเขียนติดกันเสมอไป)
------------------	---	---------------	--

* สรสนธิ ไม่เขียน สรสนธิ เพราะไม่ประวิสรรชนีย์ (คือเขียนสระอะ) ในคำไทยที่มาจากคำสมาสในบาลีสันสกฤต เช่น

“สรสนธิ” – สนธิที่เกี่ยวกับสระ เป็นคำสมาส (แปลจากหลังไปหน้า) “พยัญชนะวรรค” – พยัญชนะที่จัดอยู่ในวรรค เป็นคำประสม (แปลจากหน้ามาหลัง)